

УДК 637.1.001(477)

МОЛОЧНА ГАЛУЗЬ УКРАЇНИ: ТЕНДЕНЦІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ**С. В. Дідур, Д. Б. Лозовик**Кременчуцький національний університет імені Михайла Остроградського
вул. Першотравнева, 20, м. Кременчук, 39600, Україна. E-mail: carolina_ltd@mail.ru

Розглядаються тенденції розвитку молочної галузі України у 2009–2011 роках. Особлива увага приділяється таким основним причинам негативної динаміки у молочній галузі, як збитковість утримання великої рогатої худоби, морально застарілі технологічні й технічні засоби виробництва, відсутність державної підтримки та демографічної ситуації у сільській місцевості. За результатами оцінки стану здійснений прогноз подальшого розвитку молочної галузі та запропоновані шляхи подолання негативних явищ.

Ключові слова: молочний ринок, молочна галузь, молочний підкомплекс, виробництво.**МОЛОЧНАЯ ОТРАСЛЬ УКРАИНЫ: ТЕНДЕНЦИИ И ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ****С. В. Дідур, Д. Б. Лозовик**Кременчугский национальный университет имени Михаила Остроградского
ул. Первомайская, 20, г. Кременчуг, 39600, Украина. E-mail: carolina_ltd@mail.ru

Рассматриваются тенденции развития молочной отрасли Украины в 2009–2011 годах. Особое внимание уделяется следующим основным причинам негативной динамики в молочной отрасли, как убыточность содержания крупного рогатого скота, морально устаревшим технологическим и техническим средствам производства, отсутствия государственной поддержки и демографической ситуации в сельской местности. По результатам оценки состояния осуществлен прогноз дальнейшего развития молочной отрасли и предложены пути преодоления негативных явлений.

Ключевые слова: молочный рынок, молочная отрасль, молочный подкомплекс, производство.

АКТУАЛЬНІСТЬ РОБОТИ. В Україні протягом десятиріч споживання молока і молочних продуктів було традиційно високим. Особливі властивості цих продуктів потребують стабільного розвитку їх виробництва і збуту, безперервного функціонування переробних підприємств молочної промисловості. Маркетингові дослідження покликані вирішувати сучасні питання ринку, поповнити відповідною інформацією систему маркетингу, а також розв'язати проблеми стану ринку молока і молочнопродуктів, підготувати прогноз його розвитку. Оскільки маркетингове середовище на ринку молока та молочної продукції постійно змінюється, треба кожного року аналізувати стан і кон'юнктуру ринку, розробляти прогнозні матеріали.

Значення молочної промисловості в господарському комплексі України та вагомість молочних продуктів в системі харчування пояснюють підвищену увагу науковців до питань їх подальшого розвитку. Особливості та основні проблеми функціонування молочної галузі розглядали такі вчені як Н.С. Белінська, П.С. Березівський, С.В. Васильчак, П.І. Гайдучський, Т.Г. Дудар, В.О. Рибінцев, П.Т. Саблук, В.Б. Смолінський та інші. Зокрема Н.С. Белінська описує проблеми ціноутворення на ринку молока за відсутності державного регулювання, проблеми нарощування обсягів виробництва, удосконалення роботи зі створеною новою сировинною зоною [1]. Т.Г. Дудар вивчає раціональне розміщення й розвиток виробництва молока і молочної продукції з метою максимального завантаження виробничих потужностей молокопереробної промисловості та ефективного використання природного й економічного потенціалів кожного регіону. Однак недостатньо є розглянутим питання подальших шляхів розвитку галузі, формування стратегій, які б дозволили не лише утримати ринкову позицію, а й максимізувати конкурентні переваги.

Мета роботи – проаналізувати стан молочної промисловості в Україні. Виокремити позитивні й негативні тенденції, які відбуваються в молочній галузі.

МАТЕРІАЛ І РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕНЬ. Протягом кількох останніх років молочний ринок є

одним з найсуперечливіших в Україні. Показники української молочної галузі зовсім не в'яжуться з численними заявами державних чиновників про деградацію галузі і тяжке становище села.

Так, у 2009 році, незважаючи на спад загального виробництва молока, в Україні було вироблено понад 10 млн. т сирого молока, що на 26 % більше, ніж внутрішня потреба (річна потреба в рідкому молоці в Україні становить понад 2,1 млн. т). Виробництво сухого знежиреного і незбираного сухого молока більш ніж удвічі перевищило внутрішню потребу країни, сирів – понад 30 %. Такі показники дають можливість Україні займати досить високу позицію в рейтингу основних світових експортерів молочної продукції.

2010 рік позначився на молочній галузі стрибкоподібним розвитком. По-перше, ринок пережив рекордне дорощування молочної сировини, а український споживач – аналогічне зростання цін на молочнопродукти. По-друге, знову «схудло» вітчизняне молочне стадо, а існуюча система підтримки тваринників завдяки реформаторству чиновників виявилася майже паралізованою. Все це не могло не позначитись на кількісних і якісних показниках сировинної бази галузі, але не настільки катастрофічно, щоб починати імпортувати молочну продукцію, як це зробив уряд.

У 2011 році на українському молочному ринку тривала стагнація, обумовлена з одного боку низькою купівельною спроможністю населення, а з іншого – важким становищем самих підприємств. Основні тенденції на молочному ринку України в 2011 році:

– скорочення поголів'я корів, навіть за умови зростання продуктивності молочної стада, внаслідок чого загальне виробництво молока у 2011 р. скоротилось на 1,4 % і склало 11,1 млн. т, у т.ч. у господарствах населення – на 2,1 % (8,8 млн. т, або 79 % загального обсягу); сільськогосподарські підприємства збільшили виробництво молока на 1,3 %. Середньорічний надій молока від однієї корови, що

була в наявності на початок року, в господарствах усіх категорій склав 4174 кг (на 92 кг, або на 2 %, більше проти 2010 р.) зниження обсягів виробництва сировини. За 9 місяців 2011 року виробництво молока склало за даними Держжкомстату 8710,3 тис тонн, що на 3 % менше, ніж у відповідному періоді 2010 року [2].

– зниження поголів'я ВРХ – на 1 січня в Україні налічувалося 4425,8 тис голів ВРХ, що на 1,4 % менше, ніж на відповідну дату 2011 року (табл. 1);

– зростання цін на молочну сировину – ціни на молоко підвищилися протягом року на 30 %. У 2010 році середня ціна на молоко в Україні становила 3938 грн/т, що приблизно відповідало цінами на молочну сировину в Європі. 2009 рік – єдиний за останні три роки, коли було зафіксовано зниження ціни молока.

Таблиця 1 – Основні показники ринку молока та молочних продуктів в Україні у 2009–2011 рр.

Показник	Од. виміру	2009	2010	2011
Поголів'я ВРХ	тис. голів	4826,7	4494,4	4425,8
у т.ч. корови	тис. голів	2736,5	2631,2	2582,2
Виробництво молока всіх видів	тис. т	11609	11248	11095
у т.ч. частка населення	%	82,2	80,7	79
Надійшло на переробні підприємства	тис. т	5 406	5457	5327
Виробництво молочних продуктів				
Молоко оброблене рідке	тис. т	770	822,3	871,2
Масло вершкове	тис. т	75	92,3	97,8
Спреди та суміші	тис. т	72	79,7	81,4
Сир свіжий неферментований та сир кисломолочний	тис. т	85	87,2	88,1
Сири жирні	тис. т	228	224	215
Продукти кисломолочні	тис. т	492	497	472
Споживання молока та молочних продуктів:				
на 1 особу	л/рік.	210	206	206
на 1 особу у перерахунку на молоко	л/рік.	202	200	199

Основною причиною зазначеної негативної динаміки у галузі, по-перше, є збитковість утримання ВРХ, яка зумовлюється ситуацією як на молочному, так і м'ясному ринках (табл. 2). Незважаючи на

високі минулорічні закупівельні ціни на молоко, галузь залишається мало привабливою для господарників. Якщо в травні 2011 року середня закупівельна ціна на молочну сировину, вироблену у сільськогосподарських підприємствах, становила 2,9 тис. грн/т, то в жовтні досягла 3,8 тис. грн. [3]

Виробництво молока виявилось єдиною галуззю вітчизняного АПК, що продовжувала своє падіння в 2011 році, незважаючи на зростання цін на молочну продукцію. На думку Мінагропроду, при нинішньому рівні цін великі виробники і без того мають високу рентабельність, отже субсидувати закупівельні ціни безглуздо, інша справа – субсидування будівництва конкретних ферм і комбикормових комплексів, адже саме це є запорукою сталого розвитку галузі.

У свою чергу, виробники вважають, що проблема полягає в тому, що насправді прибутковість бізнесу зовсім не така висока. Рентабельність виробництва молока навіть у великих господарствах і навіть за нинішнього рівня закупівельних цін - близько 4 грн (з ПДВ) за літр – становить 18–24 %, а вартість кредитування – 17–18 %.

Таблиця 2 – Рентабельність утримання ВРХ у 2009–2011 рр., %

Напрямок	2009	2010	2011
Продукція тваринництва, у т.ч.	5,5	5,1	4,9
м'ясо ВРХ (реалізація худоби живою вагою)	(–)27,8	(–)32,9	(–)35,9
виробництво молока	4,0	4,1	4,2

Джерело: Державний комітет статистики України

Іншими словами, термін окупності будівництва нової ферми коливається від 10 до 14 років. Зрозуміло, що на таких умовах ніхто в молочний бізнес не інвестуватиме.

По-друге, швидкому скороченню поголів'я тварин у господарствах населення обумовлює демографічна ситуація. Цей процес пояснюється як загальним зменшенням сільського населення, так і важкою щоденною працею з утримання худоби та виробництвом молока й м'яса.

Такі умови господарювання стають менш привабливими для сільської молоді, яка мігрує до міст з вищими соціальними стандартами життя. За 2010 рік чисельність господарств населення, які утримували худобу та птицю, скоротилася на 79,3 тис., та на 1 січня 2011 року становила 3,28 млн. одиниць. За січень–листопад 2011 року чисельність сільського населення зменшилася на 77,2 тис. осіб.

Загалом торік підсобними господарствами було вироблено 8,8 млн. т молока, що менше порівняно з попереднім роком на 2,1%, реалізовано худоби та птиці у живій вазі 1,4 млн. т (–0,5 %); відбулося скорочення поголів'я великої рогатої худоби на 4,5 тис. голів, корів – 36,2 тис. голів. Проте господарства населення залишили за 79 % у структурі загального

виробництва молока по Україні та 45,8 % обсягів реалізації худоби та птиці. Як наслідок, якість сировини, зокрема молока, поступається сільськогосподарським підприємствам, оскільки пов'язано із застосуванням ручної праці, складнощами при заготівлі й збуті та обмежує експорт кінцевої продукції на ринки розвинених країн.

По-третє, наразі в сільськогосподарських підприємствах домінують морально застарілі технологічні й технічні засоби виробництва, що обумовлює високу енергоємність виробничих процесів та собівартості продукції. Лише одиничні підприємства мають можливість у нинішніх умовах інвестувати в галузь. Як вже зазначалось вище, причиною цього є великі строки окупності вкладених коштів, що досягають 10–14 років. У зв'язку з цим для суб'єктів агробізнесу скотарство є менш привабливим та цікавить здебільшого вертикально інтегровані компанії.

В-четверте, відсутність держпідтримки. Жоден український уряд нічого реально не зробив для розширення або закріплення молочної продукції на закордонних ринках. Обіцяні переговори з Євросоюзом про зону вільної торгівлі продуктами харчування досі залишаються обіцянками. Із приходом до влади нового уряду активно декларується пошквалювання цих переговорів, але на практиці далі декларування справа не йде. Та й поведінка представників ЄС свідчить про те, що вони не надто активно прагнуть пускати наші товари до своїх споживачів. Крім того, у 2011 році молочна галузь вперше за останні 13 років не отримала держдотацій.

У той же час у 2011 році відбулось й позитивні тенденції. Це зростання обсягів реалізації молочних продуктів через торговельні мережі. Організована торгівля – найбільш цивілізований канал продажів, однак при цьому нарікають на зрослі апетити мереж. Так, якщо кілька років тому бонуси починалися з 2–3 %, то тепер актуальні 9–10 %. Виробництво молока обробленого збільшилося на 7 %, масла вершкового – 6 %. Як наслідок, фонд споживання молока становив 9,5 млн т, або розрахунково 206 кг на одну особу.

Кризиві явища в галузі, як і в економіці країни в цілому, спостерігаються останні три роки. За цей період кількість підприємств, які займаються переробкою молока знизилася майже на третину. У 2007 році таких було 360, у 2010 – 285.

Заготівельних пунктів, які приймають молоко від населення в 2007 році було понад 14 тис, у 2010 році – близько 12 тис. На думку голови ради директорів Союзу молочних підприємств України Вадима Чагаровського, у галузі важкий економічний стан. Україні потрібно йти в ЄС і модернізуватися. Але у підприємств немає коштів на це – немає ні грошей, ні можливості їх заробити, оскільки багато заводів працюють на межі рентабельності [4].

Молочна галузь серйозно страждає від відсутності достатніх обігових коштів, вони вимивалися останнім роком у зв'язку з тим, що дотації виробника молока урядом були скасовані, змінилася система дотування. Оскільки дотацій цього року немає,

то щороку ринок втрачає плюс 5–6 % в обсягах сирого молока. Дефіцит породжує зростання ціни, яка на молоко також виросла. За даними асоціації підприємств–переробників «Укрмолпром» скорочення виробництва в 2011 році становило 2,6 %.

Перспективи росту у молочному ринку дуже великі – перш за все, за рахунок та збільшення поголів'я великої рогатої худоби в Україні. Мінагропрод ставить перед собою завдання у перспективі до 2015 року збільшити поголів'я корів до 2,72 млн. гол, підвищити продуктивність основного стада до 5,66 тис. кг/рік, та доведення обсягів виробництва молока до 15,4 млн. т на рік. Для виконання поставлених завдань необхідно спрямовувати зусилля владних структур всіх рівнів на розвиток великотварного виробництва та підтримку особистих селянських господарств.

Великі молочні компанії теж розробляють програми розвитку. Так компанія "Данон" разом з міжнародною благодійною організацією "Добробут громад" у 2010 році розпочала реалізацію програми створення молочних кооперативів в Україні. Кожен кооператив, працюючий у рамках проекту, отримує інституціональну підтримку і є неприбутковою організацією. В усіх кооперативах встановлено нове устаткування. Головні завдання проекту – сприяти підвищенню якості і нарощуванню виробництва молока сільським населенням. Однією з головних переваг кооперації є схема після закупівлі і безкоштовного надання племенних молочних корів для членів кооперативів. Наразі створені компанією 24 молочних кооперативи в Херсонській, Запорізькій, Дніпропетровській, Кіровоградській, Полтавській областях і АР Крим забезпечують заводи корпорації натуральною молочною сировиною.

Загальне фінансування проекту в усій Україні складає 1,1 млн. євро і розраховане на два роки.

Холдинг "Мілкланд" скористався досвідом компанії "Данон" і також розпочав створювати молочні кооперативи. У 2012 році Холдинг планує розпочати будівництво двох молочнотоварних комплексів по 3 тис. голів кожен у Чернігівській області. Обладнання для цих підприємств виробництва компанії DeLaval (Нідерланди) вже поставлено в Україну. Поголів'я дійного стада планується нарощувати як за рахунок відтворення у самій компанії, так і закупівлі. Введення в експлуатацію цих двох господарств дозволить групі знизити залежність від зовнішніх поставок молока за рахунок збільшення частки власного виробництва до 6–7 % з 2 % (11 тис. т) в 2011 році.

Також перспективним напрямом у молокопереробній галузі є конвертації непакованого молока в упаковане, зростання цивілізованого роздробу, зростання доходів населення.

Крім того, відбувається відновлення попиту на світових ринках, зростання цін на молочну сировину у кінці 2010 року від 13 % в США і 19 % у ЄС до більш ніж 29 % у Новій Зеландії порівняно з відповідним періодом 2009 року. При цьому збільшення виробництва молока в Європі та інших час-

тинах світу не в змозі задовольнити зростаючий попит.

ВИСНОВКИ. Україна має прекрасні умови, за яких молочна продукція може бути дуже і дуже конкурентоспроможною. Але виробникам потрібний безперешкодний експорт. Вони могли б робити недешеву, але екологічно безпечну продукцію, те, що цінується у Європі. І саме тому, що протягом багатьох років у нас добрива до ґрунту не вносилися в повному обсязі, ми маємо таку перевагу.

На нашу думку, наразі нагальним питанням в Україні залишається право хоч би на квотоване ввезення нашої продукції в країни Євросоюзу. Це для України – питання виживання. Необхідним також є державна підтримка розвитку молочного скотарства та виробників молока, перехід взаємовідносин із виробниками молока на якісно новий рівень, створення та обладнання в населених пунктах моло-

коприймальних пунктів, поліпшення системи взаєморозрахунків.

ЛІТЕРАТУРА

1. Белінська Н. С. Економічна ефективність підприємницької діяльності молокопереробних підприємств та шляхи її підвищення. Монографія. – Вінниця: УНІВЕРСУМ–Вінниця, 2005. – 280 с.

2. Державний комітет статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.ukrstat.gov.ua.

3. Маслак О.І. Скотарство України: реалії сьогодення // «Агробізнес сьогодні» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.agrobusiness.com.ua>.

4. Що вплинуло на український молочний ринок в 2011 році. // MilkUa.info [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://milkua.info>.

DAIRY INDUSTRY OF UKRAINE: TRENDS AND PROSPECTS

S. Dydur, D. Lozovik

Kremenchuk Mykhailo Ostrohradskyi National University
vul. Pershotravneva, 20, Kremenchuk, 39600, Ukraine. E-mail: carolina_ltd@mail.ru

We consider the trends in dairy industry in Ukraine in 2009 – 2011 years. Special attention is given in the article as the main causes of the negative dynamics in the dairy industry as unprofitable maintenance of cattle, outdated technology and technical means of production, lack of government support and the demographic situation in rural areas. The evaluation of forecast made further development of the dairy industry and the ways of overcoming the negative effects.

Key words: milk market, dairy industry, milk sub, production.

REFERENCES

1. *State committee of statistics of Ukraine* [Electronic resource]. – Access Mode: www.ukrstat.gov.ua. [in Ukrainian]

2. Maslak O.I. *Cattle breeding of Ukraine : realities of present time // "Agribusiness today"* [Electronic resource]. – Access Mode: <http://www.agrobusiness.com.ua>. [in Ukrainian]

3. *What influenced to the Ukrainian suckling market in 2011* // MilkUa.info [Electronic resource]. – Access Mode: <http://milkua.info>. [in Ukrainian]

Стаття надійшла 25.06.2012.

Рекомендовано до друку
д.е.н., проф. Перервою П.Г.